

Suontientaipaleen ensimmäinen Lappi oli Hindrich eli Heikki

Hindrich Lappalaiselle syntyi 1679 suuruutensa aikaa elävän Ruotsin valtakunnan Suomessa Pieksämäen pitäjässä Suontientaipaleen kylässä poika, joka sai isänsä mukaan nimen Hindrich. Sukunimi lyheni 1710 muotoon Lappi ja sittemmin etunimi suomalaistui Heikiksi. Vaikka tämä juttu käsittelee ensimmäisen Heikki Lapin elämää, sopii se yleisten ajan tapojen osalta myös Antti Lapin elämään.

Aikakirjoista ei löydy Heikille tarkempaa syntymäaikaa. Mutta syntyipä hän mihin aikaan vuodesta tahansa niin joka tapauksessa hän syntyi saunassa. Kun äiti arvioi, että synnytys tapahtuu lähipäivinä, ruvettiin saunaa pitämään lämpimänä, mutta ei tietenkään kylpykuumana. Kun äiti ilmoitti, että nyt poltot alkoivat, kävi isä kutsumassa naapurista jonkun kokeneemman naishenkilön avustamaan synnytyksessä. Naiset menivät yhdessä saunaan mukanaan synnytyksessä tarvittavia tavaroita ja vaatteita myös lasta varten. Äiti ja lapsi jäivät muutamaksi päiväksi lepäämään saunaan, johon heille oli tehty peti oljista. Miehiltä, myös isältä oli saunaan meno tuolloin ehdottomasti kielletty.

Palattuaan saunasta tupaan laittoi äiti lapsen kehtoon, joka oli katosta riippuva pärevakka. Tuttipullona käytettiin lehmän sarvea, johon imupää oli tehty nahasta tai lehmän utareen vetimen päästä. Lapsivuodeaikana äidin tuli olla kokonaan sivussa arjen tehtävistä noin kuusi viikkoa, kunnes hänet oli kirkotettu. Kirkottamisen tarkoitus oli lapsivuoteesta toipuneen naisen rituaalinen puhdistaminen synnytyksen aiheuttamasta epäpuhtaudesta, siunauksen antaminen ja kiitosrukouksen esittäminen. Lapsen ensimmäinen ikävuosi oli kaikkein vaarallisin. Jos näihin aikoihin lapsi selvisi viisivuotiaaksi, oli hänellä hyvä mahdollisuus elää jopa yli 60-vuotiaaksi.

Heikin syntyessä asuttiin jo savutuvassa, joka oli kehittyneempi kuin slaavilaista alkuperää oleva savupirtti (*ven. pert*). Vaikka savutupa oli pirttiä kehittyneempi, ei siinäkään asuminen ollut sellaista, joksi saatamme sen kuvitella jossakin ulkomuseossa näkemämme perusteella. Emme tule helposti ajatelleeksi koko elämän alkeellisuutta savutuvassa päivällä ja yöllä, kesällä ja talvella sekä elämän eri vaiheissa syntymästä kuolemaan.

Savutuvalle oli ominaista luonnonkivistä savilaastilla muurattu uuni savukanavineen, jotka lämmittivät tulipesän päällä olevaa lämpöä varaavaa kivimassaa. Lämmitettäessä savu levisi savukanavista tuvan yläosaan, josta se johdettiin ulos puun rungosta koverretun lakeistorven kautta. Lämmityksen jälkeen kaiken savun mentyä ulos suljettiin torvi alapäässä olevalla puuläpällä. Uuni toimi lämmityslaitteena ja leivinuunina. Tiedetään, että Suomen vanhin säilynyt leivänjuuri on peräisin Suontientaipaleen Haanpäästä eli nykyisestä Markkalasta vuodelta 1706. Siis tällä hapatteella hapatettua leipää tehtiin jo 1700-luvun alussa ja tehdään vieläkin. Uunin tulipesän edessä oli pieni liesi, jossa hiilloksen päällä valmistettiin ruokaa padassa. Tuli säilytettiin yön yli hehkuvina kekäleinä ja hiilinä liedessä tuhkalla peitettynä. Aamulla emäntä kaivoi tästä *umpimähkästä* kekäleen, jolla sytytti tulen uuniin.

Tupaan antoivat valoa seinään kahden hirren väliin koverretut valoaukot, jotka voitiin sulkea työntöluukulla. Vetoa pyrittiin vähentämään pingottamalla valoaukkoon sian rakon kalvo, jonka läpi ei nähnyt mutta se päästi huoneeseen jonkin verran valoa. Pimeänä aikana saatiin valoa palavasta pärestä. Vesikatto oli tehty tuohista ja kiinni pitämään niiden päälle oli laitettu riukuja eli *malkoja* ja turpeita.

Tuvan lämmityksen aikana aikuiset olivat usein ulkohommissa. Lapset olivat matalimmilla makuupaikoilla ja lattialla, joka oli tasaiseksi tampattua savimaata. Tuvassa oli istuimina penkkejä eli *raheja* sekä pöytä eli *lauta*. (Tästä johtuvat nimitykset *lautakunta* eli saman pöydän ympärille kokoontuneet ja *lautamies* eli pöydän ääressä oleva).

Tuvassa oli kaksi kaappia. Pieni kaappi riippui seinällä ruokapöydän lähellä ja isompi seisoi lattialla ja toimi astiakaappina. Vähäiset vaatteet, jotka eivät olleet käytössä, säilytettiin arkussa. Sängyt, joissa oljet toimivat patjana, olivat seinien vieressä. Asuminen tuvassa, jossa kylmimpään talvisaikaan pidettiin myös kotieläimiä, on meille nykyihmisille lähes käsittämätöntä. Eläimille oli

aidattu tuvasta oma puoli, mutta kukko ja kanat lentelivät ympäriinsä ja majailivat orsilla. Kukolla olikin tärkeä tehtävä, sillä se toimi kellona. Kellothan alkoivat yleistyä talonpoikaisrahvaan keskuudessa vasta 1700-luvulla. Lapset leikkivät lattialla kukon ja kanojen jätösten seassa jahdaten kiinni torakoita ja luteita. Näissä oloissa kaikkien oli mentävä makuulle ja noustava aamulla yhtä aikaa. Jos oli pakko nousta yöllä pissalle, oli mentävä silppusaaville oven suuhun tai ulos rapun pieleen kostuttamaan olkista *kusikupoa*. Silppusaavin silput ja kusikuvon oljet syötettiin sitten lehmille. Suuremmat tarpeet tehtiin jonkin ulkorakennuksen nurkalle tai pellolle varta vasten paikalle jätetyn reen aisalla istuen.

Heikin nuoruudessa 1600-luvun loppupuolella Savossa ja siis Suontientaipaleessakin toimeentulon perusta oli jo maatalous ja karjanhoito. Aikaisempi talonpoikainen eränkäynti kaukaisissa erämaissa oli muuttunut pyynniksi lähimetsissä ja kalastukseksi kotojärvissä. Elämän edellytykset olivat ruis, ohra ja nauris sekä lisänä karjataloustuotteet. Näistä valmistettu ruoka oli ihmisten pääravinto. Vaatteita varten kasvatettiin pellavaa ja hamppua.

Heikin ollessa 16-17-vuotias maattamme kohtasivat kautta aikojen pahimmat katovuodet. Vuodet 1696 ja -97 olivat varsinaiset kuolinvuodet. Meren jäätyminen esti vilja-avun saannin Ruotsista. Savo menetti kolmanneksen asukkaistaan. Tilanne ei ollut pahin Pieksämäellä, mutta Suontientaipaleessakin kuoli neljä isäntää nälkään. Ilmeisesti 16-vuotias Heikki oli innokas kalamies ja metsästäjä, joka pystyi hankkimaan näin lisäravintoa koko perheelle. Suontientaipale oli tiettömän taipaleen takana useiden järvien ympäröimänä. Nälkiintyneitä kerjäläisiä ei alueelle juurikaan tullut, joten vähäinen ravinto riitti eivätkä kulkutaudit levinneet kerjäläisten mukana sinne.

Heikki meni 21-vuotiaana naimisiin 18-vuotiaan Liisa Ukkosen (Lisa Ukotar) kanssa vuonna 1700. Samana vuonna alkoi Ruotsin ja naapurivaltioiden välillä sota, joka sai nimen suuri Pohjan sota (1700-1721). Sodan loppuajan venäläismiehitystä kutsutaan isovihaksi (1713-1721). Heikille ja Liisalle syntyi ensimmäinen lapsi Heikki 1703. Todennäköisesti sitten syntyi lapsia, jotka kuolivat pienenä, mutta tiedot heistä ovat kadonneet isovihan aikana hävinneiden kirkonkirjojen mukana. Vuonna 1710 Hindrich Lappi sai Lauri Multaselta autioksi jääneen talon., jonka asuinrakennus oli edellä kuvatun tapainen savutupa Suontientaipaleessa. Täällä syntyi 1712 Heikille ja Liisalle seuraava eloon jäänyt lapsi Yrjö. Hänen jälkeensä heille syntyi kahden kolmen vuoden välein vielä viisi poikaa lisää, viimeisenä Mikko 1726. Isoviha ja koko suuri Pohjan sota oli loppunut jo viisi vuotta aiemmin. Vaikka venäläisten julmuus ja hävitysvimma oli eri puolilla Suomea ollut täysin käsittämätöntä, ei sen vaikutus ollut ulottunut yleisistä kulkureiteistä sivussa olevaan Suontientaipaleeseen juuri lainkaan.

Vanhin poika Heikki meni naimisiin Kaisa Tiitisen kanssa 1725 ja pian tämän jälkeen toiseksi vanhin poika Yrjö kuoli 16-vuotiaana. Seuraavaksi naimisiin meni Erkki Helka Karhusen kanssa. Heidän molemmat lapsensa kuolivat aivan pienenä ja Erkki itsekin viikko nuorimman veljensä Mikon kuoleman jälkeen toukokuussa 1743. He kuolivat ilmeisesti johonkin kulkutautiin. Seuraavana vuonna Olavi meni naimisiin Kaisa Vehviläisen kanssa ja heille rakennettiin oma savutupa hieman sivummalle samalle peltoaukealle. Heikin vaimo Kaisa kuoli 1749 kymmenennen lapsensa synnytykseen ja myös lapsi kuoli. Aiemmin lapsista oli kuollut yksi tyttö alle 3-vuotiaana. Heikki meni naimisiin Margareeta Markkasen kanssa ja he saivat viisi lasta. Samassa pihapiirissä mutta eri rakennuksessa asui veli Paavo vaimonsa Liisa Kainulaisen ja lastensa kanssa. Veli Lauri meni vasta 37-vuotiaana naimisiin Anna Sällin kanssa muutettuaan Hietämäkeen.

Heikki Lappi asui vaimoineen vanhimman poikansa Heikin taloudessa ja piti isännöyden kuolemaansa asti. Hän kuoli 1759 ja Liisa kolme vuotta myöhemmin. Molemmat kuolivat 80-vuotiaana, mikä oli erittäin pitkä ikä siihen aikaan.

Pekka Lappi
Jyväskylä
26.01.2018